

ӘОЖ: 37.033

<https://orcid.org/0000-0003-1474-6578>

<https://orcid.org/0000-0001-6017-6110>

Жанболатов С.Е.,* Байбосынова Г.Д.
педагогика ғ.к., аға оқытушы. М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
магистр, аға оқытушы. М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан
АУДИОВИЗУАЛДЫ ҚҰРАЛДАРДЫҢ
ОҚЫТУ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ РӨЛІ

*Автор-корреспондент: sattar0168@mail.ru

Түйін: Мақалада оқытудың техникалық құралдарын дамытуға, олардың тарих пен географияны оқыту әдістемесіндегі рөлі мен орнына көп көңіл бөлінді. Тарих пен географияны оқыту құралдары деп білім беру міндеттерін толық шешу, білім, білік, дағдыларды қалыптастыру арқылы оқу процесіне енгізілген табиғи және арнайы жасалған объектілер мен қоршаған шындық объектілері түсініледі. Елдің ақпараттандыру жүйесін одан әрі дамыту процесін оқытудың ақпараттық ресурсы болып табылатын оқытуға арналған бағдарламалық құралдарды дайындаусыз жүзеге асыру мүмкін емес. Сондай-ақ, олар бақылау және тестілеу бағдарламалары, компьютерлік ойындар, ақпараттық жүйелер, оқу құралдары, электронды оқулықтар және мультимедиялық бағдарламалар сияқты көптеген мүмкіндіктерге ие. Сонымен қатар, қазіргі заманғы интерактивті аудиовизуалды құралдарды оқу процесіне белсенді енгізуге, тарих пен географияны оқыту үшін оқу мақсатындағы әртүрлі электрондық тасымалдағыштарды әзірлеуге қарамастан, мұғалім мен оқушының компьютерлік сауаттылығы деңгейіне негізделген. Оларды қолдану бойынша Әдістемелік ұсынымдардың жеткілікті санының жоқтығын атап өткен жөн. Мақалада бұл сұрақтар оқу процесінің сапасына, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырудағы аудиовизуалды құралдардың рөліне қарай сараланады.

Кілт сөздер: тарих, география, аудиовизуалды құралдар, электрондық оқулық, компьютер, интерактивті тақта, мультимедиялық материалдар

Кіріспе.

Қай дәуірде болмасын оқыту жүйесін жетілдіруге байланысты дидактикалық мәселелер күн тәртібінен түспегені белгілі. Заманауи технологияның дамуы мен бүгінгі жахандану заманында да осынау мәселе өзінің өзектілігін жойған жоқ.

Әлеуметтік медиа өте күшті демократиялық рөлге ие бола алады, өйткені бұқаралық пікір төмен сатыда әп-сәтте ұйып, қалыптасуы мүмкін. Басқа сөзбен айтқанда, ұялы телефон ұстаған азаматтар ретінде белгілі бұқаралық әлеуметтік медиа жасаған хабардың күн сайын өсіп отырған позитивті және теріс ықпалы бар. [1,12]

Сабақ өту барысында ұстаздың оқушыға білімін ұғынықты түрде жеткізуінде көрнекі-ліктің орасан зор мәні бары аян. Атап айтқанда көруге болатын нәрсені көрсету, естуге болатын нәрсені естірту, ал ұстап көруге болатын нәрсені ұстатып көрсету сынды.

Міне осынау қағидаларды іс жүзінде асырып оқыту үшін заманауи ғылым мен техниканың жетістіктері атап айтқанда аудиовизуалды құралдардың рөлі төтенше зор деп айтар едік.

Қазіргі қоғам дамуының объективті қажеттіліктері білім беру жүйесінде әртүрлі оқыту құралдарын құруға және қолдануға әкелді.

Оқытудың аудиовизуалды құралдары (басқаша айтқанда - лат. *audire* слышать и *visualis* зрительный) - оқу үрдісінде кеңінен қолданылатын техникалық оқыту құралдарының ерекше тобы, соның ішінде көру және есту ақпаратын ұсынуға арналған экрандық және дыбыстық құралдар болып табылады.

Оқытудың аудиовизуалды құралдары басқа оқу құралдарының арасында ерекше орын алады және күшті тәрбиелік әсерге ие, себебі бұл оқушылардың санасында оқу материалдарын бейнелі түрде қабылдап сонымен қатар ұзақ мерзімді оқытылған нәрсені есте қалдыру үшін аса бір тиімді тәсілдердің бірі болып табылады; бұл айғақтардың ,

оқиғалардың, құбылыстардың өнер элементтерімен сенімді ғылыми көрсетілімінің қосындысы, өйткені өмірлік құбылыстарды бейнелеу көркемдік құралдармен жүзеге асырылады (кино және фотография, көркем оқу, кескіндеме, саз және т.б.[1,14].

Теориялық талдау.

Бүгінгі таңда «тарих және география» пәні бойынша оқушылардың құзыреттілігін қалыптастыру жанды ойлауды қажет етеді, өйткені тарихты зерттеу мәдениетаралық қарым-қатынасқа қатысуға қабілетті және дайын адамды тәрбиелеуге арналған. Мұғалім тарих сабағын жоспарлау кезінде оны қызықты, ерекше және толық ақпаратқа айналдыруға тырысуы керек, сонымен қатар жаңа оқу құралдарын қолдану арқылы сабақта мағынасыз "репродуктивтіліктен" аулақ болуға тырысады. Оқу үдерісінде оқу процесіне кіретін көрнекі материалдың сипаты ғана емес, сонымен қатар оны қолдану әдістемесі де маңызды[2,7].

Бүгінгі таңда барлық білім беру мекемелерінде техникалық жабдықтар жеткілікті, ал тарих пәнінің мұғалімдері оқу үдерісін едәуір оңтайландыруға, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын және жалпы білім беру тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін әртүрлі техникалық құралдарды қолдана алады.

Қазіргі тарих-география сабақтарында келесі аудиовизуалды құралдарды қолдану өте маңызды: интерактивті карталар, схемалар, кестелер, графиктер, әртүрлі тарихи деректері бар диаграммалар, электронды презентациялар; бейнематериалдар; дыбыс жазбалары.

Мысалы, дыбыстық кинофильмдерді, телебағдарламаларды, бейнежазбаларды қолданған кезде дыбыстық бейнені жасауға бейне, дыбыстық және жазбаша сөз, музыка және түс қатысады. Бұл экспрессивті мүмкіндіктердің синтезі оларды оқыту мен тәрбиелеудің күшті құралы етеді. Сонымен қатар, сабақтарда көрнекіліктің дидактикалық принципі, оқытуды даралау және сонымен бірге оқушыларды жаппай қамту мүмкіндігі сәтті жүзеге асырылады, сабақтың мотивациялық тараптары күшейтіледі.

Ақпаратты берудің әртүрлі нысандарын (графикалық, дыбыстық, визуалды) біріктіру оқытудың тиімділігін арттырады.

Көптеген заманауи аудиовизуалды оқыту құралдары оларды көрсету үшін арнайы техникалық құрылғыларды қажет етеді (мысалы, компьютер, интерактивті тақта, мультимедиялық проектор).

Жабдықталған тарих-география кабинеттерінде интерактивті тақта тек мультимедиялық проектордың функциясын ғана емес, сонымен қатар мақсатына сай пайдаланылуы керек. Арнайы мультимедиялық бағдарламалардың арқасында әртүрлі әдістерді орындауға болады: жіктеу, жүйелеу, жалпылау, корреляция, кестелерді толтыру, сұрақтар мен жұмбақтарға жауап беру.

Мультимедиялық материалдарды оқу материалын зерттеуден бұрын тақырыпқа кіріспе ретінде қолдануға болады (көру, есту немесе көру-есту қабілеті, іздеу қызметін жүзеге асыру, оқушылардың білімін одан әрі игеру), оқу ақпаратын өз бетінше өңдеуге арналған материал ретінде, оқушылардың білім сапасы мен толықтығын бақылау және өзін-өзі бақылау құралы ретінде және т.б. [3].

Сабақтарда қолданылатын аудиовизуалды оқыту құралдары келесі дидактикалық талаптарға сәйкес келуі керек:

- тарихилық принципіне сәйкестік;

- оқу іс-әрекетін ынталандыру;

- оқу ақпаратының болуы;

- зерттелетін тақырыпқа қызығушылықты арттыру;

- ұғымдарды қалыптастыру мен ассимиляциялауға, себеп-салдарлық байланыстарды орнатуға, дәлелдемелер мен пайымдаулар мен қорытындылардың негізділігіне оң әсер етеді;

- алынған білімді бекіту, тірек сәттерді құру және материалды жүйелеу;

- зерттелетін объектілердің түрлі ракурстарының арқасында салыстыру, талдау және қорытынды жасау білігін дамыту;

оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, эстетикалық қызығушылықтарын дамыту.

Сабақта аудиовизуалды оқыту құралдарын әзірлеу және қолдану кезінде мұғалім келесі ерекшеліктерді ескеруі керек:

- оқушылардың жас және жеке ерекшеліктері;
- оқушылардың әртүрлі топтары үшін оқу материалын баяндаудың вариативтілігі;
- нақты тақырыпты зерттеуде құралды таңдаудың ғылыми негізділігі;
- қажетті дәйектілікті, пропорцияларды және жылдамдықты сақтау;
- оқу материалының оңтайлы мөлшері;
- көрнекі құралдардың оқушылардың өзіндік оқу-танымдық қызметін ұйымдастыру тәсілдерімен үйлесуі;
- қызмет түрлерінің ауысуын қамтамасыз ету;
- кері байланысты қамтамасыз ету, оқу үдерісіндегі диалог мүмкіндіктері [4,67-74].

Тарих- география сабақтарында оқытудың көрнекі құралдарын әзірлеу және қолдану іс-қимылдардың технологиялық тізбегін орындауды қамтамасыз етеді, оның нәтижесі оқушылардың ақыл-ой дамуын арттыру және осы оқу пәні бойынша білім беру стандартының талаптарын орындау болып табылады [5,10].

Тарих-география сабақтарында қолданылатын аудиовизуалдық көрнекілік құралдарының бірі бейнематериалдар болып табылады. Олардың артықшылығы-жылдамдық, маневрлік, тоқтау жақтауын қайта пайдалану және пайдалану мүмкіндігі. Бейне оқушыларды зерттелетін дәуірге жетелейді, зерттелетін оқиғалар мен процестердің тереңдігіне енгуге көмектеседі, қатысу әсерін жасайды, эмоционалды әсер етеді, тарих пен зерттелетін тақырыпқа қызығушылық тудырады [6,41].

Бейне материалдарды мұғалім мұқият таңдап алуы керек, оларға жоғары дидактикалық талаптар қойылуы керек, олар: танымдық маңыздылығы, фактологиялық сенімділігі, осы тарихи дәуірдегі көркем бейнелердің нақты өмірмен байланысын көрсетуі керек.

Мұғалім өзінің жеке бейне кітапханасын деректі және көркем фильмдердің, танымал ғылыми және журналистік бағдарламалардың каталогын құрып, оқу мақсаттары мен міндеттерін шешуде тиімді болатын тақырыптар үшін бейне материалдарды таңдаған жөн.

Мысалы, бұл көркем фильмдерден үзінділер болуы мүмкін («Көшпенділер», «Азаттық»). Осы фильмдерден үзінділер оқушыларға зерттелетін тақырыпқа өз көзқарастарын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Фильмді көрсету алдында сабақта уақытты бөлу керек (фрагментті қарау уақытын анықтаңыз), оны арнайы бірліктерге бөліп, оларға сұрақтар мен тапсырмаларды дайындап, белгілі бір тақырыпты зерттеудегі фрагменттің рөлін анықтап, қарау нәтижелерін болжау керек.

Эксперименталды бөлім.

Шымкент қаласындағы №7 ІТ лицейде әзірленген материалды апробациялау жүргізілді. Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс барысында оқушылардың география тарихты үйрену деңгейі мен ақпарат құралдарын қолдану аясы өскенін және эксперименттің алғашқы және соңғы кезеңдеріндегі нәтижелерінің алшақтығын көрдік. Алынған нәтижелер біздің зерттеу болжамымызды растап, ұсынылған мектептерде тарих географияны оқыту үрдісінде ақпараттық білім беру технологияларын қолданудың басымдылығын дәлелдеді.

Кесте 1. Қорытынды кезеңінің көрсеткіші

Компоненттер	Эксперименттік топтар (50 оқушы)	Бақылау топтар (30 оқушы)
--------------	-------------------------------------	------------------------------

	Деңгей	Деңгей		
	Жоғары	Жоғары	Орта	Төмен
Мотивациялық компонент	51%	56%	26%	18%
Танымдық компонент	45%	48%	28%	24%
Іс-әрекеттік компонент	47%	59%	26%	15%
Жалпы	47%	58%	27%	15%

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс қорытындысы бойынша оқушылардың ақпараттық технологияны пайдалану арқылы тарих география пәнін меңгеру деңгейінің эксперименттік топта 47%-58% өскенін анықтадық.

Негізгі мақсат оқу фильмдерін қолдану оқушылардың География туралы жақсы білімдерін қалыптастыруға ықпал етеді деген зерттеу гипотезасын растау болды. 11 «Г» және 11 «Ғ» сыныптарда «Әлем халқы» тақырыбы бойынша сабақтар өткізілді. 11 «Ғ» бақылау сыныбында сабақтар автордың әзірлеген жоспары бойынша өткізілді. Алынған нәтижелер (оқушылардың бағалары) бақылау сыныбындағы нәтижелермен салыстырылды. Нәтижелер кестеде келтірілген (кесте.2).

Кесте 2. Оқушылардың бағалары

Атауы	«Әлем халқы»		
Баға	«3»	«4»	«5»
Бақылау	9,1%	48,5%	42,4%
Тәжірибе	1,1%	37,1%	51,8%

Үштік 9,1% бақылау нәтижелерімен салыстырғанда 11,1%-ға аз болды. Оқушылар сабақта жұмыс істеген кезде мұқият бола бастады, яғни қателер саны азайды, ал бағалау аздап болса да жақсарды.

Тәжірибелік сыныпта төрттен бір бөлігі 48,5% - дан 37,1% - ға дейін азайды.

Тәжірибелік сыныптағы бестің саны 58,1% - ға дейін өскені байқалады.

Демек, оқу бейнелерін қолдану оқушылардың География туралы жақсы білімдерін қалыптастыруға ықпал етеді деп қорытынды жасауға болады.

Қорытынды.

Қазақстан тарихындағы деректі фильмдердің техникалық және мазмұнды кемшіліктері бар. 11 сыныптардағы тарих сабақтарында «Көшпенділер» сериясынан 20 минуттық фильмдерді қолдану ең қолайлы.

Көркем фильмдер сонымен қатар оқытудың ең қызықты құралдарының бірі болып табылады, бірақ көркем фильмнің ұзақтығы мұғалімге оны сабақта толық көрсетуге мүмкіндік бермейді және мұндай қажеттілік жоқ. Тақырыпты немесе оқиғаны («Бейбарыс», «Жанна д'Арк» және басқалар) айқын көрсететін фильмнен жеке бейнеклиптер жасаған жөн. Көркем фильмдерді қолдану стандартты емес сабақтарда оң нәтижелі болады (Сабақ-рөлдік ойын, «Не? Қайда? Қашан?») және т. б.)

Диафильмдер мен слайдтар

Фильм бағдарламалық материалды толығымен және анық көрсететін жағдайларда, ол сабақтың негізі бола алады. Кинофильмдермен және слайдтармен жұмыс жасау кезінде оқушыны белсендірудің негізгі құралы-бұл фильмнің белгілі бір графикалық сериясымен байланыстырылуы керек сұрақтар мен міндеттер. Аудиоматериалдар

Аудиоматериалдарды пайдалану қажет және өте қызықты. Мұнда кіріктірілген сабақтар өткізген жөн. Аудиоматериалдарды қолдану мәдениет тақырыптарын зерттеуде тиімді. Мұғалім тақырыптардың артында материал жазуы керек. Мысалы. Шығыс халықтарының музыкасы және т.б. Аудиоматериал мұғалім мен оқушыларға кедергі келтірмеуі, сабақтың «арқауы» болмауы, керісінше, оқу процесін толықтыруы тиіс.

Компьютерлік мультимедия

Соңғы уақытта білім беру саласында компьютерлік ақпараттық технологияларды әзірлеу және енгізу мәселесі ерекше өзекті болып отыр. Мультимедиялық бағдарламалар түбегейлі жаңа сапаны қамтамасыз ете алады: оқушы мен техникалық жүйе арасындағы ақпарат алмасу диалогтық түрде жүреді, компьютерлік технология параллельді оқыту мен білімді бақылауды ұйымдастырудың жаңа мүмкіндіктерін қамтамасыз етеді, жеке оқытуды іс жүзінде енгізуге нақты мүмкіндік береді және әр түрлі бағытта қозғалады, оқушыларды қызықтыратын сілтемелерді таңдайды. Жоғарыда айтылғандардан компьютерлік технологияларды оқытуда (оқу және ойын орталары, гипермәтіндік және мультимедиялық оқыту жүйелері, сараптамалық жүйелер) қолданудың өсу тенденциясы үлкен дәрежеде негізделген деп қорытынды жасауға болады

Әдебиеттер тізімі:

1. Хиллиард Л.Р. Телевизия радио және жаңа медиаға мәтін жазу. Алматы; «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2020-528бет
2. Тажигулова А.И. Педагогические принципы конструирования электронных учебников условиях информатизации профессионального образования: автореф. ... кан. пед.наук. Алматы, 2000. 30 с.
3. Загвязинский, В.И. Исследовательская деятельность педагога / Под ред. В.А. Сластенина, И.А. Колесниковой. Москва. Издательский центр «Академия», 2010. 176 с.
4. Бёрджес Д. Обучение как приключение: Как сделать уроки интересными и увлекательными. М., 2016. С. 40.
5. Иоффе А.Н. Структура современного урока истории и обществознания как основа организации деятельности учащихся // Преподавание истории в школе. 2012. №1. С. 7-13.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. ООО Изд-во АСТ 2020 г. 103 с.

Аннотация: Большое внимание всегда уделялось развитию технических средств обучения, их роли и месту в методике преподавания истории и географии. Под средствами обучения истории и географии понимаются природные и специально созданные объекты и предметы окружающей действительности, включенные в учебный процесс путем полного решения образовательных задач, формирования знаний, умений, навыков. Процесс дальнейшего развития системы информатизации страны невозможно осуществить без подготовки программных средств для обучения, являющихся информационным ресурсом обучения. Они также имеют широкий спектр функций, таких как контролирующие и тестирующие программы, компьютерные игры, информационные системы, обучающие среды, электронные учебники и мультимедийные программы

Вместе с тем, несмотря на активное внедрение в учебный процесс современных интерактивных аудиовизуальных средств, разработку различных электронных носителей учебного назначения для обучения истории и географии, следует отметить отсутствие достаточного количества методических рекомендаций по их применению, основанных на уровне компьютерной грамотности учителя и ученика. В статье эти вопросы дифференцируются на качество процесса обучения, роль аудиовизуальных средств в повышении интереса учащихся к предмету.

Ключевые слова: история, география, аудиовизуальные средства, электронный учебник, компьютер, интерактивная доска, мультимедийные материалы

Annotation: Great attention has always been paid to the development of technical means of

teaching, their role and place in the methodology of teaching history and geography. The means of teaching history and geography are understood as natural and specially created objects and objects of the surrounding reality, included in the educational process by fully solving educational tasks, forming knowledge, skills, and skills. The process of further development of the country's informatization system cannot be carried out without the preparation of software tools for training, which are an information resource for training. They also have a wide range of functions, such as monitoring and testing programs, computer games, information systems, learning environments, electronic textbooks and multimedia programs.

At the same time, despite the active introduction of modern interactive audiovisual means into the educational process, the development of various electronic educational media for teaching history and geography, it should be noted that there are not enough methodological recommendations for their use based on the level of computer literacy of the teacher and student. In the article, these issues are differentiated by the quality of the learning process, the role of audiovisual means in increasing students' interest in the subject.

Keywords: history, geography, audiovisual means, electronic textbook, computer, interactive whiteboard, multimedia materials